РОЗРОБКА ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Вознюк О. В.
доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

У статті представлено процедуру розробки духово-моральних цінностей у змісті освіти завдяки застосуванню міждисциплінарного підходу, використанню певних онтологічних та аксіологічних підстав, що дають можливість вибудувати ієрархію дванадцяти освітніх/загальнолюдських цінностей, які можуть бути покладені у зміст освіти.

Ключові слова: *зміст освіти, духовно-моральні цінності, самодетермінізм, свобода, інформаційна теорія емоцій.*

The procedure of development of spiritual and moral values in the content of education through the use of interdisciplinary approach and certain ontological and axiological bases is presented, which give the opportunity to build a hierarchy of twelve educational/all-mankind values that can be laid in the basis of the content of education.

Keywords: *content of education, spiritual and moral values, self-determination, freedom, information theory of emotions.*

Проблемі обґрунтування змісту сучасної освіти присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених. Концептуальним засадам освіти як глобального явища та суспільного інституту присвячено праці В. Загв'язинського, В. Краєвського, В. Кричевського та ін.; синергетичний підхід до змісту освіти відображено в дослідженнях О. Вознюка, Г. Кременя, В. Маткіна та ін.; цілі й завдання навчання за певними освітніми рівнями закладів загальної освіти обґрунтовано в дослідженнях Н. Бібік, В. Лєднєва, І. Лернера, О. Савченко, М. Скаткіна та ін. Однак у змісті освіти потребують поглибленої розробки духовно-моральні цінності [1; 2; 4], чому і присвячена наша стаття, метою якої є використання міждисциплінарного підходу, певних онтологічних та аксіологічних підстав щодо створення системи духовно-моральні цінності у змісті освіти.

Існують дві полярні педагогічні теорії щодо змісту освіти. Матеріальна теорія — теорія дидактичного матеріалізму або енциклопедизму, яка стверджує, що провідна соціально-педагогічна роль освіти полягає у трансляції передачі учням якомога більшого обсягу знань із різних галузей науки і технологій. Теорія дидактичного формалізму розглядає навчання здебільшого як засіб розвитку здібностей і пізнавальних інтересів всіх учасників освітнього процесу.

 10.34142//2708-4809.SIUTY.2022.62

Однак, як вважав К. Ушинський, подібно до того, як пізнання певних фактів впливає на формування мислення, так і розвиток мислення обумовлює можливість оволодіння учнем знаннями фактологічного характеру.

У наш час можна говорити про певну кількість інноваційних підходів до обґрунтування змісту освіти, у тому числі з формальної точки зору. Так, випускник педагогічного факультету повинен пам'ятати близько 5000 педагогічних понять, у тому числі й персоналій і дат. Незважаючи на те, що педагогіка оперує гуманітарним, «полегшеним» педагогічним знанням, його засвоєння — воістину танталова праця, оскільки, згідно з нашим аналізом, тільки 10–20 % семантичних полів педагогічних понять (в тому числі пов'язаних з педагогічними персоналіями) в силу їх смислової роз'єднаності так чи інакше перекриваються. Тобто, між педагогічними реаліями існує слабкий структурно-логічний зв'язок через слабкі ж міжпредметні зв'язки, а також у силу відсутності цілісної й чіткої моделі освітніх цілей, які визначають засоби їх досягнення, що в сукупності має формувати освітню політику суспільства.

На наше глибоке переконання, нова парадигма змісту освіти має базуватися на загальнолюдських цінностях, які задають міждисциплінарні орієнтири для основних сенсів і цілей освітньої галузі.

Першою універсальною цінністю людини і людства можна вважати Абсолют, який постає, поряд із життям як другою за важливістю цінністю, умовою буття людини, вершиною всіх інших загальнолюдських цінностей. Третьою цінністю людини є свобода — умова актуалізації Homo sapiens – мислячої істоти, яка докорінним чином відрізняється від тварин, що «тотожні своєму існуванню» і є, в певному сенсі, біороботами. Людина, на відміну від тварин, володіє свободою, унікальним «Я», — тобто здатністю, що пов'язана з такими феноменами, як особистість, рефлексія, абстрагування, трансценденція, надситуатість, вихід за межі актуальної даності, внутрішня мотивація, креативність, самодетермінація тощо.

Таким чином, щоб стати «Я», людина повинна бути вільною від детермінізму світу, тобто вийти за його межі — встати «врівень» з Абсолютом, який за визначенням є вільним і трансцендентним світові.

Наступною найвищою цінністю людини постає щастя, яке має безліч аспектів і індивідуальних переваг. Однак доцільно говорити про єдиний критерії щастя — психофізіологічний стан людини, що зазначає щастя — стан задоволенні / радості. Радість супроводжується підвищеним життєвим тонусом людини: про це побічно свідчить той факт, що при зниженні життєвого тонусу людина, зазвичай, відчуває втому, роздратування, які можуть легко трансформуватися в злість і агресію. Радість як стан підвищеного життєвого тонусу реалізує наступну цінність людини — здоров'я /

гармонію. Підвищення життєвого тонусу сповнює людину енергією, а також любов'ю — наступною життєвою цінністю.

Пояснимо цю думку. Згідно інформаційної теорії емоцій П. Симонова, стрес розуміється як реакція людини на інформаційну невизначеність подій зовнішнього середовища, що може супроводжуватися емоційним збудженням людини у вигляді страху, тривоги, фрустрації, гніву та ін., що призводять до виснаження енергетичних ресурсів людини, до зниження її життєвого тонусу, послаблення імунітету. Звільнення ж від стресових реакцій призводить до підвищення життєвого тонусу, що активізує любов, у той час як зниження життєвого тонусу, дефіцит енергії в організмі проявляється у вигляді страждання, реалізуються у формі болю, який виникає кожен раз, коли процеси розпаду, руйнування біологічних структур починають переважати над процесами організменного синтезу.

Існує продуктивний механізм повного зниження інформаційної невизначеності подій середовища існування людини, не пов'язаний з численними механізмами психологічного захисту — це віра в Вищий Розум як переконаність людини в наявність Абсолюту — творчого початку світу, який все породжує і гармонізує. Це є віра в абсолютну гармонію і справедливий устрій світу, керований Вищої волею, яка «все тримає під контролем». У свою чергу, людина, яка вірить у Бога, відкривається внутрішнім інтуїтивно-підсвідомим ресурсам сприйняття світу, що реалізується в наступній вищій життєвій цінності, ім'я якої мудрість / істина (істинна картина світу).

Людина, яка вірує у вищу божественну справедливість, з одного боку, реалізує наступну життєву цінність — справедливість / соборність, оскільки справедливість, застосовно до суспільної організації життя, передбачає соборний соціальний устрій. Звідси отримуємо, крім розглянутої вище свободи, ще два імперативи Великої французької революції — рівність і братерство.

З іншого боку, людина, яка покладається на божественну волю, значно знижує стресогенний характер соціального буття, кристалізуючи фундаментальний оптимізм і виявляючи відмінне здоров'я, що підтверджується спостереженнями В. Джеймса, який в книзі «Різноманіття релігійного досвіду» наводить приклади людей, котрі докорінно змінили систему цінностей завдяки тому, що повірили в Бога як у вищу гармонію і справедливість. Таким чином, якщо негативні емоції, стреси, згідно інформаційної теорії П. Симонова, є наслідком браку інформації щодо процесу задоволення актуальних потреб людини, то позитивна ціннісна установка «все під контролем Господа Бога», що виступає гарантом порядку і справедливості, є установкою на подолання стресів — головних споживачів нашої

енергії. У книзі В. Джеймса багато прикладів найдивовижніших метаморфоз, які відбулися з людьми, що відкрилися волі Бога: «Я був вражений тим, наскільки зросла енергія і стійкість мого духа, наскільки я став сильнішим у всіх життєвих зіткненнях і як хочеться мені все стверджувати, все любити» [3].

Людина з підвищеним життєвим тонусом виявляє і підвищену життєву активність, яка, в свою чергу, виражається в бажанні працювати, творити. Звідси наступна життєва цінність людини — праця / творчість. Праця, в свою чергу, пожинає плоди у вигляді такої цінності як добро / благо. Вищий же рівень праці — творча праця — призводить до вдосконалення світу і його краси, що реалізує наступну цінність — досконалість / краса. Розширення в просторі і часі досконалості і краси, в свою чергу, актуалізують дванадцяту вищу цінність, яку можна визначити, як творення нащадків / майбутнє.

У наявності ієрархія життєвих цінностей людини, яка може бути покладена у зміст освіти: 1) життя / вічність, 2) Абсолют / творець, 3) свобода / самосвідомість, 4) щастя / радість, 5) здоров'я / гармонія, 6) любов / віра, 7) мудрість / істина, 8) справедливість / соборність, 9) праця / творчість, 10) добро / благо, 11) досконалість / краса, 12) творення нащадків / майбутнє.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. В. Основні аспекти постнекласичної педагогіки. *Проблеми освіти*. Київ, 2015. Спецвип. № 85. С. 21–31.
2. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи.* Київ : Віпол, 2000. С. 81–107.
3. Кремень В. Г. Зміст освіти і дидактична стратегія. *Учитель.* 1999. № 11–12. С. 30–35.
4. Онищук Л. А. Теоретико-методологічні засади конструювання та реалізації змісту освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2016. Вип. 1 (12). С. 46–53.